

Meranie kinetiky tepelného rozkladu uhličitanu vápenatého na špirálových termováhach s optickou registráciou

I. PROKS

Ústav anorganickej chémie Slovenskej akadémie vied,
Bratislava

Venované prof. RNDr. PhMr. Stanislavovi Škramovskému, DrSc.,
k 65. narodeninám

Na špirálových termováhach sa sledovala kinetika rozkladu malých návažkov (približne 6 mg) CaCO_3 do evakuovaného okolia v teplotnom rozmedzí 654—756 °C. Vzorky boli pripravené rekarbonatizáciou CaO pri 650 °C a 50 torr CO_2 tesne pred rozkladom. Stanovená hodnota formálneho poriadku rozkladu sa pri všetkých teplotách blíži 2/3, takže vypočítaná aktivačná energia ($E = 42\,000 \pm 1100$ cal) prislúcha pochodu vo fázovom rozhraní. V práci sa výpočtom dokázalo, že nájdená hodnota E sa v rámci chýb rovná aktivačnej energii termickej disociácie CaCO_3 , ak sa berie do úvahy pravdepodobný model priebehu všetkých predpokladaných reakcií vo fázovom rozhraní. Táto hodnota sa použila pri výpočte pomeru povrchových molárnych zlomkov CaO^* (aktívneho kyslíčnika vápenatého) a CaCO_3 ($\alpha \approx 10^{-5}$), hodnôt rýchlostných konštánt dielčích reakcií vo fázovom rozhraní a veľkosti efektívneho povrchu vzorky (približne $700 \text{ cm}^2 \text{ g}^{-1}$). Hodnota povrchového molárneho zlomku CaO^* sa v rovnováhe sústavy $\text{CaO}-\text{CO}_2$ v teplotnom rozsahu 650 až 850 °C len málo mení, pri konštantnej teplote je však závislá od parciálneho tlaku CO_2 .

Značné kolísanie v literatúre uvádzaných hodnôt formálneho poriadku a aktivačnej energie tepelného rozkladu CaCO_3 vo vákuu, resp. do okolia s nulovým parciálnym tlakom CO_2 sťažuje početné spracovanie výsledkov merania kinetiky týchto dejov. Rozborom nameraných hodnôt formálneho poriadku rozkladu možno stanoviť také podmienky štúdia priebehu tepelného rozkladu CaCO_3 , pri ktorých stanovená aktivačná energia sa blíži hodnote, ktorá prináleží len pochodu vo fázovom rozhraní počas tepelného rozkladu CaCO_3 vo vákuu. Tieto podmienky sa dodržiavali pri meraní kinetiky tepelného rozkladu CaCO_3 , opísanom v tejto práci.

Prehľad údajov uvádzaných v literatúre

Formálny poriadok tepelného rozkladu uhličitanov

Priebeh tepelného rozkladu uhličitanov opisuje podľa G. F. Hüttiga [1] rovnica

$$-\frac{dn_r}{d\tau} = k_r \cdot n_r^a \quad \text{resp.} \quad -\frac{dn}{d\tau} = k \quad (1)$$

kde a je formálny poriadok rozkladu, τ je čas, k_r a k sú rýchlostné konštanty

rozkladu, n_r je relatívne množstvo a n váhové množstvo nerozloženého uhličitanu (v tomto prípade je k ešte funkciou začiatočného návažku n_0). Pod rozkladom sa rozumie súhrn všetkých dejov (difúzie, vedenia tepla a pod.), včítane všetkých reakcií vo fázovom rozhraní, prebiehajúcich počas zahrievania CaCO_3 pod tlakom CO_2 , ktorý nestačí na vytvorenie rovnovážneho stavu.

Hodnotu poriadku a možno meniť voľbou experimentálnych podmienok.

1. Ak rozklad uhličitanov prebieha pri konštantnej teplote konštantnou rýchlosťou, rovnajúcou sa tepelnému príkonu [2], je a rovné nule. K rovnakému výsledku dospeli [3] pri sledovaní rozkladu vnútornej časti hranola z lisovaného CaCO_3 .

Nultého poriadku je aj rovnica, opisujúca rozklad tenkých doštičiek vápenca (E. P. Hyatt a spolupracovníci [4]), v ktorej rýchlosť rozkladu sa vzťahuje na plošnú jednotku.

2. J. Šplíchal, S. Škramovský a J. Goll [5] pri štúdiu kinetiky rozkladu CaCO_3 na termováhach namerali hodnotu a rovnú $1/3$. Autori predpokladajú, že za podmienok merania je rýchlosť tepelného rozkladu určená difúziou CO_2 v tenkej vrstve nehybného vzduchu pri povrchu vzorky. A. Wakefield a M. Tyner [6] odvodili z výsledkov merania kinetiky rozkladu prírodného vápenca (zrinitosť $0,5 \div 2,0$ mm) v rozmedzí $760\text{--}930$ °C vzťah, ktorý je formálne podobný rovniciam opisujúcim difúziu. Podľa [7] tieto rovnice opisujú uspokojivo závislosť medzi trvaním rozkladu a hrúbkou vrstvy vytvoreného kyslíčnika pre väčšie zrná rozkladajúceho sa uhličitanu.

3. Ak rozklad postupuje vo fázovom rozhraní do hĺbky uhličitanovej častice, ktorá má približne pravidelný tvar (gula, kocka, klencec a pod.), je hodnota poriadku a rovná $2/3$. Výsledky merania [8, 9, 10, 11] sú v súlade s uvedeným predpokladom. Poriadok $2/3$ ostáva nezmenený za určitých podmienok aj vtedy, keď napr. rýchlosť rozkladu CaCO_3 pod tlakom CO_2 sa rovná rýchlosti narastania stabilnej kyslíčnikovej fázy; preň bola nameraná aktivačná energia približne $20\,000$ cal [10].

Pri vyšších teplotách však dochádza k slinovaniu vytvoreného kyslíčnika a teda k zabrzdeniu úniku CO_2 z čiastočne rozložených častíc uhličitanu [12], takže hodnota poriadku sa odchyľuje od $2/3$. V. Haber, J. Rosický a S. Škramovský [13] sa domnievajú, že poriadok a nadobúda hodnoty medzi $1/3$ a $2/3$ podľa toho, do akej miery sa uplatňuje spätná reakcia.

Poriadok rozkladu sa odchyľuje od $2/3$ aj vtedy, keď zárodky stabilného kyslíčnika sa tvoria a rastú nerovnomerne [10].

4. Najmenej pravdepodobná je jednotková hodnota poriadku a . Výsledky namerané radom autorov [14, 15, 16] vyhovujú tejto podmienke. O. A. Jesin a P. V. Ge'ld [17] predpokladajú, že v priebehu rozkladu vzrastie odpor vytvoreného kyslíčnika voči difúzii CO_2 , natoľko, že celý dej prebieha zdanlivo ako reakcia prvého poriadku.

5. Pri väčších hodnotách parciálneho tlaku CO_2 v okolí rozkladajúceho sa uhličitanu a pri nízkych teplotách udáva rýchlosť rozkladu (a tým aj hodnotu poriadku a) tvorba zárodok stabilného kyslíčnika [8, 9, 10]. S. Bretsznajder [18] odvodil vzťah medzi rýchlosťou rozkladu uhličitanu a množstvom vytvorených zárodok. Pri rozklade CaCO_3 do vákuu je podľa [19] tvorba zárodok taká rýchla, že rozklad prebieha bez indukčnej periódy.

6. V priebehu rozkladu sa môžu uvedené vplyvy na poriadok a prekrývať a takto plynule meniť jeho hodnotu.

Aktivačná energia tepelného rozkladu CaCO_3

Teoretická hodnota aktivačnej energie termickej disociácie uhličitanov závisí od tvaru rovnice, ktorá má vystihovať jej priebeh.

1. Podľa [19] je rýchlostná konštanta termickej disociácie CaCO_3 pre $p_{\text{CO}_2} \rightarrow 0$ daná vzťahom

$$k_{1; p_{\text{CO}_2} \rightarrow 0} = k_{1;0} \cdot p_{\text{CO}_2, \text{rovn.}} = k_{1;0} \cdot \exp(-\Delta G^\circ/RT), \quad (2)$$

kde k_1 je rýchlostná konštanta termickej disociácie CaCO_3 , ktorá sa vzťahuje na jednotku fázového rozhrania. Z rovnice (2) plynie pre hodnotu aktivačnej energie E :

$$E = RT^2 \frac{d \ln k}{dT} = \Delta H_T^\circ \quad (3)$$

Podľa tohto predpokladu E rekarbonatizácie CaO rovná sa nule.

2. Ch. Slonim [16] upozornil na príbuznosť vzťahov, opisujúcich termickú disociáciu uhličitanov a vyparovanie kvapalín. Pre výpočet teoretickej rýchlosti tohto deja pri rôznych uhličitanoch použil rad autorov ([20] — Ag_2CO_3 , [21] — CaCO_3) Frenkelovu, resp. Polanyiho—Wignerovu rovnicu pre „jednorozmernú premenu“ [22, 23]:

$$k_A = N_1 \cdot \nu \cdot \exp(-E'/RT), \quad (4)$$

k_A je počet molekúl CO_2 , uvoľňovaných z plošnej jednotky povrchu CaCO_3 za jednotku času, N_1 je počet aniónov CO_3^{2-} na jednotke povrchu a ν je ich kmitočet. Pre hodnotu E' platí vzťah

$$E' \geq \Delta H_{T=0^\circ\text{K}}. \quad (5)$$

V práci [8] sa uvádza, že zhoda medzi nameranou a vypočítanou rýchlosťou termickej disociácie podľa rovnice (4) je len kvalitatívna.

Hodnoty E tepelného rozkladu CaCO_3 pri parciálnom tlaku $\text{CO}_2 \rightarrow 0$, vypočítané rôznymi autormi, sú v tab. 1.

E. P. Hyatt a spolupracovníci [4] vyjadrili na základe predpokladu existencie aktívneho kyslíčnika vápenatého (označenie CaO^*) rýchlostnú konštantu

k_1 ako funkciu niekoľkých rýchlostných konštánt čiastkových reakcií, takže podľa I. B. Cutlera [27] vypočítaná hodnota E nemusí mať fyzikálny zmysel.

Tabuľka 1

Aktivačná energia tepelného rozkladu CaCO_3 ($p_{\text{CO}_2} \rightarrow 0$)

E [cal]	Rozmedzie teplôt [°C]	Poznámka	Literatúra
31 000	730 — 950	zrážaný CaCO_3	[24]
35 500 ± 4 800	722 — 788	kusový vápenec	[8]
36 600	750 — 900		[25]
(18 800)	(900 — 1050)		[25]
39 400		kryštály vápenca	[21]
39 800 ± 2 700		vápenec, zrážaný CaCO_3 , E určená metódou Carroll-Freemanovej	[13]
40 000 (autormi predpokladaná hodnota)	800 — 850	vápenec, rekarbonatizovaný CaCO_3	[10]
40 600		výlisky zo zrážaného CaCO_3 , rozdrvený vápenec	[11]
40 800 — 43 700	750 — 850	zrnitý vápenec	[16]
41 600 ± 2 900	720 — 773	rozdrvený vápenec	[8]
45 300 — 50 000	650 — 850	rozdrvený vápenec	[19]
48 400 ± 2 000			[26]
48 700	630 — 700	zrážaný CaCO_3 , vnútro vzorky	[3]
50 100	630 — 700	zrážaný CaCO_3 , povrch vzorky	[3]

Experimentálna časť

Hodnota aktivačnej energie E pochodu vo fázovom rozhraní počas tepelného rozkladu CaCO_3 vo vákuu sa vypočítala z izotermických závislostí váhy vzorky od doby trvania tepelného rozkladu za nasledujúcich podmienok, ktoré vyplývajú z vyššie uvedeného prehľadu hodnôt formálneho poriadku rozkladu α .

1. Pri štúdiu kinetiky pochodu vo fázovom rozhraní treba používať malé návažky vzorky s veľkým efektívnym a vhodne aktivovaným povrchom. Pri splnení tejto podmienky sa potlačí vplyv difúzie CO_2 vznikajúcou vrstvou CaO , vplyv vedenia tepla

a pomalého, resp. nerovnomerného rastu zárodkov CaO na kinetiku sledovaného deja. Hodnota poriadku a zostane konštantná prakticky počas celého merania a blízka 2/3.

2. Teplotné rozmedzie, v ktorom má byť E stanovené, musí spĺňať dve požiadavky:

a) V celom rozsahu teplôt musí byť rýchlosť študovaného deja značne vyššia než rýchlosť slinovania a rastu zrn CaCO_3 , pretože týmito pochodmi sa dodatočne znižuje veľkosť fázového rozhrania a tým sa skresľuje výpočet a a teda aj E .

b) Rovnovážny tlak CO_2 v sústave $\text{CaO}-\text{CO}_2$ musí byť pri najnižšej použitej teplote značne vyšší, ako je tlak CO_2 v okolí vzorky počas evakuovania reakčného priestoru. Iba v takom prípade nedochádza ku skresľovaniu výsledkov súčasťou rekarbonatizáciou.

3. Použitý CaCO_3 nesmie obsahovať nečistoty, ktoré by mohli skresľovať vypočítanú hodnotu E .

4. Vzhľadom na značnú rýchlosť študovaného pochodu nesmú mať termováhy veľkú zotrvačnosť. Okolie vzorky musí sa dať v krátkej dobe vevakuovať. Pri zmenách váhy musí mať vzorka počas celého rozkladu konštantnú teplotu.

Postup pri meraní

ad 1. Pri meraní sa používali návažky asi 6 mg zrážaného CaCO_3 . Pretože počas záhrevu na žiadanú teplotu dochádza v týchto vzorkách k znateľnému slinovaniu a rastu zrn, boli všetky vzorky „aktivované“ rozložením pri 700 °C do vákuua a opätovnou rekarbonatizáciou pri teplote 650 °C a tlaku 50 torr CO_2 . Rozklad takto pripraveného CaCO_3 prebieha podľa rovnice (1) s poriadkom a rovným 2/3 [8, 10, 28]. Vzniknuté častice sú uvoľnené, takže nekladú odpor unikaniu CO_2 a rozklad na ich povrchu s veľkým počtom aktívnych miest je rovnomerný a takmer bez indukčnej periódy.

Po krátkom zžehve (10 minút) pri 750 °C (t. j. najvyššej použivanej teplote) a pod tlakom 100 torr sa rýchlo nastavila požadovaná teplota a reakčný priestor sa vevakoval. Tlak CO_2 poklesol veľmi rýchlo na 1 torr, potom však klesal v okolí rozkladajúcej sa vzorky pomalšie až na hodnotu asi 0,1 torr. Rýchlostné konštanty k_r a k sa vypočítali z hodnôt tej časti krivky, ktorá zodpovedala ustálenému najmenšiemu tlaku CO_2 .

Opísaným spôsobom prípravy vzoriek CaCO_3 sa zväčšila ich efektívna plocha asi o 60 % pôvodnej hodnoty.

ad 2. Kinetika študovaného deja sa sledovala pri týchto teplotách: 654 °C ($p_{\text{CO}_2;\text{rovn.}} = 11$ torr), 677 °C ($p_{\text{CO}_2;\text{rovn.}} = 19$ torr), 709 °C ($p_{\text{CO}_2;\text{rovn.}} = 40$ torr), 728 °C ($p_{\text{CO}_2;\text{rovn.}} = 55$ torr) a 756 °C ($p_{\text{CO}_2;\text{rovn.}} = 94$ torr). Pre posúdenie možnosti chýb sa v zátvorke uvádzajú hodnoty rovnovážnych tlakov CO_2 zodpovedajúcich príslušným teplotám podľa [29]. Počas pomalšieho poklesu tlaku pri evakuovaní sa teda ovplyvňuje počiatok priebehu rozkladu súčasne prebiehajúcou rekarbonatizáciou pri teplotách 654 °C a 677 °C.

ad 3. Koncentrácie prímiesí v pripravenom CaCO_3 , zistené spektrálnou analýzou, sú v tab. 2.

Tabuľka 2

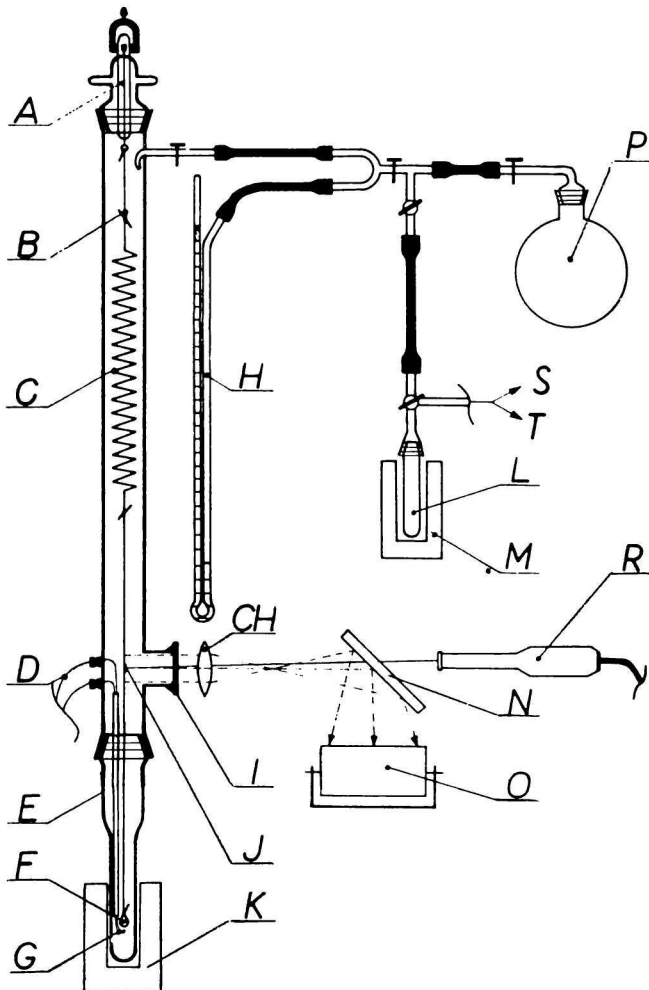
Obsah prímiesí v použítom CaCO_3

Prvok	Na	Ba	Sr	Fe	Mn	Mg
váh. % (približne)	0,0001	0,001	0,001	0,005	0,001	0,05

ad 4. Pre štúdium kinetiky pochodu vo fázovom rozhraní pri rozklade CaCO_3 vo vákuu sa zostavili termováh s kremennou špirálou a optickou registráciou.

Opis meracieho zariadenia (obr. 1)

Hlavnou súčiastkou termováh je kremenná špirála *C* (dĺžka 35 cm, $\varnothing$ závitů = 2,5 cm, $\varnothing$ vlákna = 0,02 cm; DIOPTRA, Turnov), zavesená na háčik pomocného skleneného vlákna *B* (dĺžka 45 cm, $\varnothing \pm 0,03$ cm), visiaceho v očku oceleového pásika výškovej regulácie *A* (podľa [30]). Touto reguláciou možno kremenné vlákno a s ním aj lodičku so vzorkou posúvať pomocou magnetu v zvislom smere podobným spôsobom, ako sa

Obr. 1. Schéma termováh s kremennou špirálou a optickou registráciou.

nastavuje teplota v kontaktnom teplomere. Výšková regulácia *A* je zatavená v zábrusovom jadre, ktorého otáčaním možno otáčať kremennú špirálu s lodičkou a vzorkou okolo jej osi.

Na kremennej špirále je zavesené kremenné vlákno (dĺžka 40 cm, $\varnothing \pm 0,01$ cm), ktoré nesie miskú *F* z platinovej fólie ($\varnothing = 0,6$ cm, váha misky so závesom 11,5 mg), visiacu nad zvarom *G* Pt–Pt, Rh termočlánku *D*. Záves lodičky tvorí háčik z platinového drôtu ($\varnothing = 0,01$ cm). Do lodičky sa bezpečne vmestí návažok 6 mg zrážaného CaCO_3 .

Celý vážiaci a teplomerný systém je v ochrannej sklenej trubici (dĺžka 110 cm, $\varnothing 4,0$ cm) so zábrusom na oboch koncoch. Do spodného puzdra sa zasunie zábrusové jadro kremennej kyvety *E* (výška 35 cm, $\varnothing = 2,0$ cm). Návažky možno odčítat z grafov s presnosťou $\pm 25 \gamma$.

Aparatúru možno evakuovať, resp. naplniť CO_2 pod určitým tlakom.

Na kremennú kyvetu *E* sa nasúva malá laboratórna pec *K*, udržiavajúca vzorku na konštantnej teplote. Pec sa skladá z dvoch súosových kremenných trubíc (vonkajšia trubica: dĺžka 15 cm, $\varnothing = 3,0$ cm; vnútorná trubica: dĺžka 23 cm, $\varnothing = 2,5$ cm), z ktorých vonkajšia je ovinutá vyhrievacou špirálou. Maximálny príkon pece je 400 W. Vnútorná trubica je hore i dole upevnená v jadrách guľičkových ložísk a počas merania sa otáča okolo osi. Stojan, ktorý nesie guľičkové ložiská s vnútornou trubicou, sa počas merania dvíha otáčajúcim sa excentrom v pravidelných intervaloch tak, aby stred vnútornej trubice kmital s amplitúdou 0,5 cm okolo lodičky so vzorkou. Počas merania sa spodný koniec vnútornej trubice uzatvára alundovou zátkou a vrchný koniec sa odizoluje od vážiaceho a registračného systému radom azbestových prstencov navlečených na kremennej kyvete *E*.

Teplotu v peci možno pomerne ľahko udržiavať na konštantnej hodnote. Príkon pece sa reguluje autotransformátorom (hrubá regulácia) a do série zapojeným pomocným odporom (jemná regulácia). Vyhrievací prúd, meraný ampérmetrom, sa odoberá zo stabilizovaného zdroja. Pec je upevnená na podstavci posunovateľnom pomocou ozubeného kolesa a hrebeňa po zvislom masívnom stojane.

Najdôležitejšou časťou registračného systému je malé sklené zrkadielko *J* (dĺžka 0,5 cm, výška 0,1 cm, hrúbka 0,01 cm) z pohlinikovaného krycieho sklíčka, nalepené na kremennom vlákne nesúcom lodičku so vzorkou. Zrkadlo je pokryté tušom okrem vlasovej zrkadliacej štrbiny (šírka asi 0,003 cm). Vo výške zrkadielka je na ochrannej trubici natavený tubus, na ktorom je nalepená planparalelná kruhová platnička *I*.

Zrkadliaca štrbina je v rovine skutočného obrazu ($\varnothing = 3,0$ cm) kruhovej clony premietanej objektívom lampy *R*. Skutočný obraz zrkadliacej štrbiny sa premieta šošovkou *CH* a pomocným zrkadlom *N* na štrbinu registračného bubna kymografu *O* a zaznamenáva sa ako „bod“ na fotografickom papieri.

Takto možno nielen zaznamenať zvislý pohyb lodičky pri klesajúcej váhe vzorky, ale aj dosiahnuť asi 15 násobné prakticky lineárne zväčšenie. Celkovému posunu lodičky asi 0,4 cm zodpovedá 6 cm vysoká výchylka na krivke VTA. Lodička sa pohybuje v blízkosti zvaru termočlánku v tej časti kremennej kyvety, v ktorej sa udržiava konštantná teplota.

Tlakomer *H*, nádrž CO_2 *P* (10 l) a kremennú kyvetu *L* na prípravu CO_2 spája sústava kohútov. Aby nedochádzalo k rozkmitaniu kremennej špirály počas vpúšťania plynu do vyevakuovaných termováh, je prívod plynu do ochrannej trubice zakončený hubicou, stočenou k vnútornej stene ochrannej trubice. Pomocou kohútov možno jednotlivé časti hlavného aj pomocného zariadenia vzájomne spájať alebo uzatvárať, naregulovať potrebný tlak CO_2 , evakuovať alebo zavzdušniť (*S*, *T*) termováhy a doplňovať CO_2 do rezervára *P* rozkladom CaCO_3 p. a. v kremennej kyvete *L*, umiestnenej v peci *M*.

Výsledky merania

Na obr. 2 sú prekreslené pod sebou niektoré krivky izotermických závislostí váhy rozkladajúceho sa CaCO_3 od doby trvania rozkladu. Z kriviek sa zrkadlovou metódou odčítala časová zmena váhy počas rozkladu. Hodnota poriadku a sa určila zo smernice priamky, ktorej rovnica je logaritmovaný vzťah (1). Pre a vyplynula približná hodnota rovná $2/3$.

V tab. 3 sa uvádzajú tri druhy rýchlostných konštánt k_r , vypočítaných z upravenej integrovanej rovnice (1):

$$k_r = 3 \frac{\left(\frac{n_1}{n_0}\right)^{1/3} - \left(\frac{n_2}{n_0}\right)^{1/3}}{\tau_2 - \tau_1}, \quad (6)$$

kde n_0 , n_1 a n_2 sú váhy vzorky na začiatku merania, v čase τ_1 a τ_2 .

Tabuľka 3

Hodnoty k_r a E

Teplota [°C]	$k_r \cdot 10^3$ [s ⁻¹]	$k'_r \cdot 10^3$ [s ⁻¹]	$k''_r \cdot 10^3$ [s ⁻¹]
654	2,719 ± 0,053	1,894 ± 0,073	2,277 ± 0,055
677	4,61 ± 0,14	3,054 ± 0,091	3,741 ± 0,089
709	9,47 ± 0,21	6,84 ± 0,14	8,04 ± 0,10
728	15,44 ± 0,74	8,95 ± 0,31	11,58 ± 0,39
756	27,9 ± 1,3	17,76 ± 0,47	22,10 ± 0,63
E [cal]	43 000 ± 1200	41 500 ± 1200	42 000 ± 1100

V poslednom riadku sú zaokrúhlené hodnoty E , vypočítané vyrovnaním priamkovej závislosti z priemerných hodnôt príslušného druhu konštanty k_r . Chyby E sa vypočítali zo stredných chýb aritmetického priemeru hodnôt k_r a z predpokladanej chyby v meraní teploty ± 1,5 °C. Na obr. 3 sú grafické závislosti $\log k_r$ od $1/T$.

Nekorigované hodnoty k_r , ktorým zodpovedá krivka 3 na obr. 3, mierne stúpajú s dobou trvania izotermického záhrevu pri všetkých teplotách. Táto zmena k_r súvisí s odklonom a od hodnoty $2/3$, spôsobeným tým, že počas prípravy vzorky sa zrekarbonatizovalo len asi 80 % pôvodného CaO. Stred častíc v týchto vzorkách teda tvorí ky-

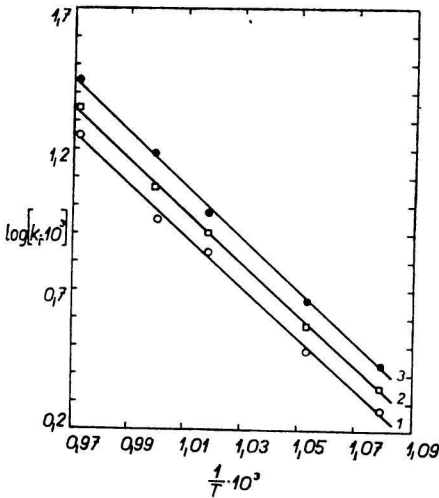
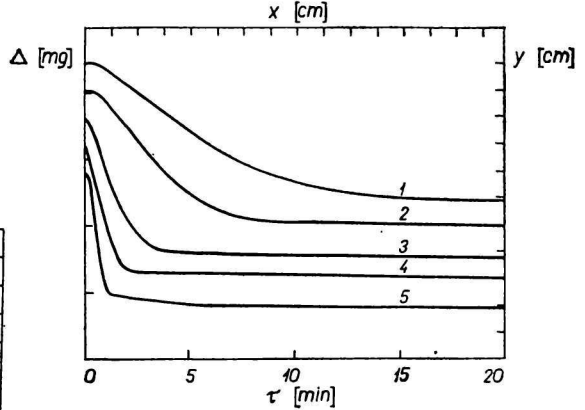
sličník a nie uhličitán vápenatý. Aby sme zahrnuli do výpočtu rýchlostnej konštanty k_r aj vplyv nezreagovaného jadra častíc, treba korigovať hodnoty návažkov n v rovnici (6) týmito vzťahmi:

$$n' = n + 1, \quad (7)$$

Obr. 2. Izotermické krivky VTA

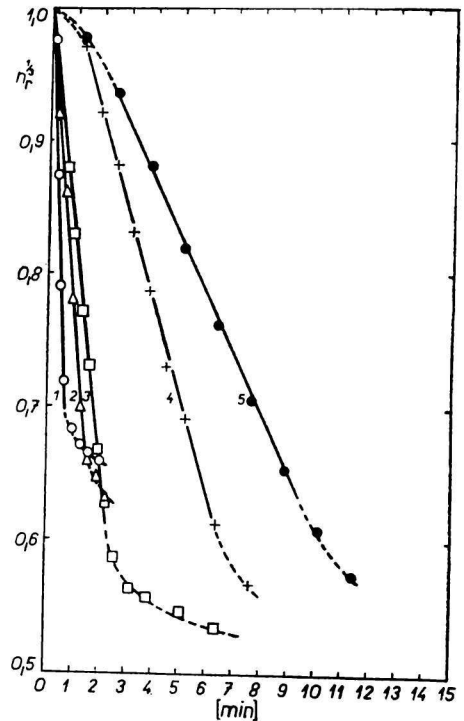

1. 654 °C; 2. 677 °C; 3. 709 °C;
4. 728 °C; 5. 756 °C.

Obr. 3. Grafická závislosť $\log k_r$ od $1/T$.

1. korigované k_r podľa (7); 2. korigované k_r podľa (8); 3. nekorigované k_r .

Obr. 4. Grafická závislosť tretej odmocniny hodnôt pomerných návažkov od doby trvania rozkladu.

1. 756 °C; 2. 728 °C; 3. 709 °C; 4. 677 °C;
5. 654 °C.

$$n'' = n + \Delta 0,56 \frac{\varrho_{\text{CaCO}_3}}{\varrho_{\text{CaO}}} = n + \Delta 0,45, \quad (8)$$

kde Δ je rozdiel medzi váhovým množstvom CaCO_3 v pôvodnej a v rekarbonatizovanej vzorke, súčiniteľ 0,56 je váhový zlomok CaO v CaCO_3 , a ϱ_{CaCO_3} , resp. ϱ_{CaO} sú merné váhy CaCO_3 a CaO . Rovnica (7) platí za predpokladu, že CaO v jadre častíc neslinuje a zaberá objem pôvodného CaCO_3 . Pomocou tohto vzťahu a rovnice (6) sa vypočítali hodnoty k'_r (krivka 1 na obr. 3). Rovnicou (8) treba korigovať návažky rekarbonatizovaných vzoriek, ak je oprávnený predpoklad, že jadrá častíc tvorí kyslíčnik vápenatý, ktorého objemová váha sa blíži k teoretickej hodnote mernej váhy CaO . Pomocou tohto vzťahu a rovnice (6) sa vypočítali hodnoty k''_r , ktoré sú najpravdepodobnejšie (krivka 2 na obr. 3). Ako vidieť z grafickej závislosti tretej odmocniny hodnôt pomerných návažkov, korigovaných podľa (8), od doby trvania rozkladu (obr. 4), prebieha väčšia časť rozkladu v priamkovej oblasti s poriadkom a rovným 2/3.

Diskusia

V poslednej dobe boli navrhnuté tri rovnice, ktoré majú opísať priebeh tepelného rozkladu CaCO_3 a ktoré možno písať v tvare

$$k_1 = \text{const}(p_{\text{CO}_2, \text{rovn.}} - p_{\text{CO}_2}), \quad [11] \quad (9)$$

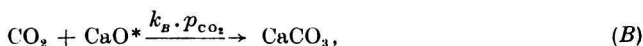
$$k_1 = \text{const} \left(\frac{1}{p_{\text{CO}_2}} - \frac{1}{p_{\text{CO}_2, \text{rovn.}}} \right) \quad [10] \quad (10)$$

$$k_1 = \frac{1 - \frac{p_{\text{CO}_2}}{p_{\text{CO}_2, \text{rovn.}}}}{B p_{\text{CO}_2} + D}. \quad [4] \quad (11)$$

Vzťah (9), ktorý pre $p_{\text{CO}_2} \rightarrow 0$ prechádza na rovnicu (2), bol odvodený z merania kinetiky rozkladu výliskov z CaCO_3 v tvare gúľ, valcov a kociek. Pretože v tomto prípade nie je v určitom okamihu fázové rozhranie vo všetkých rozkladajúcich sa časticiach rovnako veľké, nemožno tento model porovnávať s ďalšími dvomi a nebude sa preto uvažovať.

Rovnica (10) bola odvodená na základe predpokladu, že pri tlakoch CO_2 , blízkych rovnovážnemu tlaku, rovná sa rýchlosť rozkladu CaCO_3 rýchlosti narastania stabilného CaO . Ako sa ďalej ukáže, možno rovnicu (10) odvodiť z rovnice (11).

E. P. Hyatt, I. B. Cutler a M. E. Wadsworth [4] predpokladajú, že počas rozkladu prebiehajú súčasne vo fázovom rozhraní tieto reakcie:

Hodnota k_A ($k_B \cdot p_{\text{CO}_2}$) značí počet „molekúl“ CaCO_3 , ktoré sa rozkladajú (tvoria) za časovú jednotku na plošnej jednotke povrchu CaCO_3 (CaO). Hodnota k_C (k_D) rovná sa počtu „molekúl“ CaO , ktoré za časovú jednotku opúšťajú (prichádzajú) plošnú jednotku povrchu CaO^* (z plošnej jednotky stabilného CaO). Autori [4] experimentálne dokázali, že rýchlosť deja, spojeného s úbytkom váhy vzorky CaCO_3 , je za konštantného tlaku a teploty konštantná. Platí teda rovnica:

$$k_1 = k^+ \cdot k_A(1 - \varphi) - k^+ k_B \cdot p_{\text{CO}_2} \cdot \varphi = \text{const};$$

v k^+ je okrem prepočítavacieho súčiniteľa na váhu zahrnutý i vplyv nerovnosti a počtu aktívnych miest vo fázovom rozhraní. φ je zlomok jednotkovej plochy povrchu uhličitanovej fázy, ktorý tvorí CaO^* . Z predchádzajúcej rovnice vyplýva vzťah

$$\frac{d\varphi}{d\tau} = 0$$

Za predpokladu, že povrch stabilného CaO sa vo fázovom rozhraní rovná povrchu CaCO_3 v uhličitanovej fáze, odvodili autori [4] spojením oboch posledných vzťahov rovnicu (11)¹.

I. B. Cutler [27] sa domnieva, že nemožno oddelene zmerať aktivačné energie jednotlivých reakcií (A , B , C a D), ktoré prebiehajú súčasne počas rozkladu uhličitanov, a že teda nie je isté, či nameraná hodnota aktivačnej energie rozkladu CaCO_3 vo fázovom rozhraní (E), blízka ΔH_T° , zodpovedá aktivačnej energii E_A reakcie (A).

Z doterajších meraní, pravda, nemožno presne vypočítať k_A , k_C , k_D a $k_B \cdot p_{\text{CO}_2}$. Za zjednodušujúcich predpokladov však z upravenej rovnice (11) možno jednak vypočítať rozdiel δ :

$$\delta = E_A - E, \quad (12)$$

jednak stanoviť aj približné hodnoty uvažovaných rýchlostných konštánt. Za E sa dosadzuje hodnota 42 000 cal, nameraná v tejto práci.

¹K podobnej rovnici, avšak na základe iného modelu rozkladu dospeli K. G. Chomjakov, S. F. Javorská a V. A. Arbuzov [17].

Výpočet hodnoty δ

Konštanty B a D sa viažu s k^+ , k_A , k_C , k_D a $k_B \cdot p_{\text{CO}_2}$ vzťahmi [4]:

$$B = \frac{k_B}{k^+ \cdot k_A \cdot k_C} \quad D = \frac{k_A + k_C + k_D}{k^+ \cdot k_A \cdot k_C},$$

takže rovnicu (11) možno upraviť na vzťah

$$k_1 = \text{const} \frac{\frac{1}{p_{\text{CO}_2}}}{\frac{1}{p_{\text{CO}_2; \text{rovn.}}} + \frac{1}{\frac{L}{p_{\text{CO}_2}}}} \quad (13)$$

kde

$$\text{const} = \frac{k^+ \cdot k_A \cdot k_C}{k_B \cdot p_{\text{CO}_2; \text{rovn.}}} \quad L = \frac{k_A + k_C + k_D}{k_B \cdot p_{\text{CO}_2; \text{rovn.}}} \quad (14)$$

Konštantu L neobsahuje ťažko stanoviteľný súčiniteľ k^+ . Možno ju vypočítať pomocou (13) z izotermických meraní k_1 pri rôznych parciálnych tlakoch CO_2 . Ak použijeme pre tento výpočet výsledky merania [4], dostaneme pre L pri 850 °C približnú hodnotu 0,1 (príslušná formálna aktivačná energia v rozmedzí 800—950 °C $E_L = -20\,000 \pm 5000$ cal).

Pre veľké hodnoty p_{CO_2} a vysoké teploty prejde (13) na vzťah (10).

Pre $p_{\text{CO}_2} \rightarrow 0$ prechádza (13) po dosadení z (12) na rovnicu

$$\begin{aligned} k_1 &= k_{1;0} \exp(-E/RT) = \frac{\text{const}}{L} = \frac{1}{D} = \\ &= \frac{1}{\frac{k_A}{k_C} + 1 + \frac{k_D}{k_C}} \cdot k^+ \cdot k_{A;0} \exp[-(E + \delta)/RT] = \\ &= \psi \cdot k^+ \cdot k_{A;0} \exp[-(E + \delta)/RT]. \end{aligned}$$

Pomer hodnôt k_1 pri dvoch teplotách udáva vzťah

$$\frac{k_{1;T_1}}{k_{1;T_2}} = \frac{\exp(-E/RT_1)}{\exp(-E/RT_2)} = \frac{\psi_{T_1} \exp[-(E + \delta)/RT_1]}{\psi_{T_2} \exp[-(E + \delta)/RT_2]} = \omega \frac{\exp[-(E + \delta)/RT_1]}{\exp[-(E + \delta)/RT_2]}. \quad (15)$$

Ak do ω vo vzťahu (15) dosadíme za všetky konštanty výrazy, v ktorých δ je jedinou neznámou veličinou, prejde (15) na rovnicu, z ktorej možno δ vypočítať:

1. Za konštantu k_A možno do (15) dosadiť z nasledujúcich predpokladaných opisov reakcie (A):

1.1. Polanyiho—Wignerova rovnica pre „trojrozmerné premeny“ [23]:

$$k_A = k_{A;0} \exp(-E_A/RT) = N_1 \frac{2 \nu E'}{RT} \exp(-E'/RT) \quad (16)$$

N_1 je počet aniónov CO_3^{2-} na povrchu 1 cm^2 CaCO_3 , ν je ich kmitočet a E' aktivačná energia.

Ťažko posúdiť, ktorá z asi 170 rôznych kryštálových plôch vápenca (t. j. stálej modifikácie v uvažovanom rozmedzí teplôt a tlakov) bude sa vo fázovom rozhraní najčastejšie vyskytovať. Vo všetkých výpočtoch sa dosadzuje za N_1 hodnota $4,98 \cdot 10^{14}$ pre štiepnu a v prírodnom vápenci najpočetnejšiu plochu 1011 [31], ktorá je iónmi huste obsadená a ktorej povrchová voľná entalpia je preto relatívne malá.

Za ν sa do (16) a teda aj do (15) dosadí priemer oboch nameraných hodnôt vyšších kmitočtov ($\bar{\nu} = 1,05 \cdot 10^{13} \text{ s}^{-1}$) [32]. Hodnota E' bola vypočítaná z rovnice

$$E' = E_A + RT = E + \delta + RT = 42\,000 + \delta + RT,$$

vyplývajúcej z (12) a (16).

1.2. Rovnica Frenkelova, resp. Polanyiho—Wignerova pre „jednorozmerné premeny“ (4).

Ako vyplýva zo vzťahu (4), rovná sa E' v tomto prípade $E_A = 42\,000 + \delta$. Za ostatné veličiny v rovnici (4) sa dosadia hodnoty, uvedené v predošlom odseku.

1.3. Eyringova rovnica.

Podľa R. D. Shannona [32] nemožno aplikovať rovnice (4, 16) na termickú disociáciu CaCO_3 (A), pretože sa v nich neberie ohľad na rotačný, torzný a rad vibračných stupňov voľnosti. Na základe merania [33], podľa ktorého prekonáva značný počet aniónov CO_3^{2-} už pri laboratórnej teplote rotačnú bariéru, navrhol [32] model aktivovaného komplexu, vznikajúceho pri reakcii (A), a vypočítal pomer partičných funkcií aktivovaného komplexu a aniónu CO_3^{2-} pri teplote $1100 \text{ }^\circ\text{K}$:

$$\beta = \frac{Q^\ddagger}{Q_{\text{CO}_3^{2-}}} = \frac{(q_1^3 \cdot q_2^2 \cdot q_3 \cdot q_4 \cdot q_5^4)^\ddagger}{(q_6^3 \cdot q_4^3 \cdot q_5^6)_{\text{CO}_3^{2-}}} = 0,46 \cdot 10^{-2} \quad (\text{pre } \nu_3^\ddagger = 60 \text{ cm}^{-1}).$$

Jednotlivé indexy označujú:

- 1 mriežková vibrácia Ca   O,
- 2 mriežková vibrácia O CO_2 ,
- 3 torzný kmit,
- 4 rotácia,
- 5 vnútorná vibrácia,
- 6 mriežková vibrácia CO_3^{2-}

Do $Q^\ddagger$ sa nezahrnuje partičná funkcia kmitočtu pozdĺž reakčnej súradnice. Pre výpočet k_A z Eyringovej rovnice

$$k_A = N_1 \cdot \kappa \cdot \frac{kT}{h} \frac{Q^\ddagger}{Q_{\text{CO}_2}} \exp(-E_0/RT) \quad (17)$$

za predpokladu, že transmisný koeficient κ rovná sa približne 1, treba poznať ešte hodnotu E_0 . Nakoľko tvorba uvažovaného aktivovaného komplexu nie je spojená s objemovou zmenou, viažu sa E_A a E_0 rovnicou

$$E_A = RT + RT^2 \frac{d \ln K^\ddagger}{dT} = RT + E_0 + 1/2 RT - 3/2 RT + \\ + R \left[\sum \frac{h\nu_i^\ddagger}{k} \frac{1}{\exp(h\nu_i^\ddagger/kT) - 1} - \sum \frac{h\nu_i}{k} \frac{1}{\exp(h\nu_i/kT) - 1} \right].$$

Ak dosadíme do tejto rovnice rovnaké hodnoty kmitočtov vibrácií a torzií ako [32] a získanú hodnotu E , dostaneme

$$E_{0;873 \text{ } ^\circ\text{K}} = E_A - 2200 = 39\,800 + \delta.$$

Z poslednej rovnice vyplýva ($RT \doteq 2200$ cal), že β sa len málo mení v uvažovanom teplotnom rozmedzí, a preto sa zaň pri výpočte δ dosadzuje hodnota podľa [32].

2. Pre výpočet k_C treba poznať aj hodnotu k_B . Pri nízkych tlakoch platí pre CO_2 stavová rovnica ideálneho plynu s dostatočnou presnosťou, takže za predpokladu nulovej aktivačnej energie reakcie (B) je:

$$k_B = \sqrt{\frac{1}{2 \pi m k T}}, \quad (18)$$

kde m je hmota molekuly CO_2 .

3. Zvýšením tlaku CO_2 na rovnovážnu hodnotu pri danej teplote sa rozklad vo fázovom rozhraní zastaví a v sústave nastane rovnováha medzi všetkými fázami, ktorú možno opísať rovnicami:

$$k_A(1 - \varphi) = k_B \cdot p_{\text{CO}_2;\text{rovn.}} \varphi,$$

$$k_D(1 - \varphi) = k_C \varphi$$

resp.

$$\frac{k_A}{k_B \cdot p_{\text{CO}_2;\text{rovn.}}} = \frac{k_D}{k_C} = \left(\frac{\varphi}{1 - \varphi} \right)_{\text{rovn.}} = \alpha. \quad (19)$$

Z rovníc (14, 18, 19) možno vyjadriť pri použití nameranej hodnoty L konštantu k_C za teploty $850 \text{ } ^\circ\text{C}$ v tvare

$$k_{C;850 \text{ } ^\circ\text{C}} = k_{C;0} \exp(-E_C/R \cdot 1123) \frac{0.1 \cdot k_B \cdot p_{\text{CO}_2;\text{rovn.}} - k_A}{1 + \alpha} \quad (20)$$

Za aktivačnú energiu reakcie (C) sa pri výpočte δ dosadí nameraná hodnota podľa [10]:

$$E_C = 60\,000 - E_A = 18\,000 - \delta.$$

Táto rovnica a vzťah (20) vyjadrujú $k_{C;0}$ a teda aj k_C pre ľubovoľnú teplotu ako funkciu δ .

Grafickým riešením rovnice (15), do ktorej sa dosadí za k_A/k_C a k_D/k_C z predošlých rovníc, dostávame pre δ hodnoty:

$$\delta_{(16)} \doteq 1700 \text{ cal,}$$

$$\delta_{(4)} \doteq 200 \text{ cal,}$$

$$\delta_{(17)} \doteq 0 \text{ cal.}$$

Index označuje rovnice, ktoré sa použili na výpočet dosadzovanej hodnoty k_A .

Iba prvá zo získaných hodnôt δ presahuje chybu merania E ($\partial_E = \pm 1100 \text{ cal}$). Pritom je rovnica (16) najmenej vhodná na opis reakcie (A), pretože podľa nej dostávame z meraní pri $p_{\text{CO}_2} \rightarrow 0$ [4] (pri zanedbaní vplyvu nerovností a aktívnych miest vo fázovom rozhraní) pre $(1-\varphi)$ hodnotu poriadku 10^{-3} . Vzhľadom na značnú rýchlosť tvorby plošných zárodok stabilného CaO vo vákuu je tento výsledok nepravdepodobný.

Najpresnejšie vystihuje priebeh termickej disociácie CaCO_3 rovnica (17), takže podľa (12) a vzhľadom na zanedbateľnú hodnotu $\delta_{(17)}$ môžeme písať:

$$E_A \doteq E = 42\,000 \pm 1100 \text{ cal.} \quad (21)$$

Výpočet pomeru α , rýchlostných konštánt k_i a časti jednotkovej plochy povrchu φ , tvorenej aktívnym kyslíčnikom vápenatým

Približné hodnoty všetkých veličín, vystupujúcich v opise pochodu vo fázovom rozhraní počas rozkladu CaCO_3 podľa [4], možno teraz vypočítať z rovníc (17, 18, 19, 20 a 21):

$$\alpha_{650 \text{ }^\circ\text{C}} = 0,90 \cdot 10^{-5},$$

$$\alpha_{750 \text{ }^\circ\text{C}} = 1,11 \cdot 10^{-5},$$

$$\alpha_{850 \text{ }^\circ\text{C}} = 1,35 \cdot 10^{-5},$$

$$k_{A;850 \text{ }^\circ\text{C}} = 9,8 \cdot 10^{17} \quad \text{molekúl s}^{-1} \text{ cm}^{-2},$$

$$(k_B \cdot p_{\text{CO}_2; \text{rovn.}})_{850 \text{ }^\circ\text{C}} = 7,3 \cdot 10^{22} \quad \text{molekúl s}^{-1} \text{ cm}^{-2},$$

$$k_{C;850 \text{ }^\circ\text{C}} \doteq 7 \cdot 10^{21} \quad \text{molekúl s}^{-1} \text{ cm}^{-2},$$

$$k_{D;850 \text{ }^\circ\text{C}} \doteq 1 \cdot 10^{17} \quad \text{molekúl s}^{-1} \text{ cm}^{-2}.$$

Nakoľko CaO^* v tuhom roztoku v uhličitanovej fáze má pravdepodobne

rovnaké priestorové usporiadanie ako CaCO_3 [34], rovná sa pomer α aj pomeru molárnych zlomkov CaO^* (φ) a CaCO_3 ($1 - \varphi$) na povrchu uhličitanovej fázy v nerozložených aj v čiastočne rozložených časticiach CaCO_3 .

Hodnota α závisí od teploty len málo, pretože E_A sa približne rovná ΔH_T° , a je taká nízka, že ju možno priamo považovať za povrchový molárny zlomok $\text{CaO}^* - \varphi$. Pri výpočte rovnovážnych hodnôt tlaku a teploty v sústave $\text{CaO}-\text{CO}_2$ dá sa teda počítať s jednotkovou aktivitou CaCO_3 .

Malá závislosť α od teploty poukazuje podľa (19) aj na blízke hodnoty E_C a E_D . Ak podľa [10] uvažujeme $E_C \doteq 20\,000$ cal, môžeme písať:

$$E_C \doteq E_D \doteq 20\,000 \text{ cal.}$$

Takisto nájdená formálna aktivačná energia E_L podľa meraní [4] svedčí o tom, že hodnota konštanty L sa prakticky rovná pomeru $k_C/k_B \cdot p_{\text{CO}_2}$; rovn. Pri rozklade CaCO_3 vo vákuu je:

$$\varphi_{850^\circ\text{C}; p_{\text{CO}_2} \rightarrow 0} = \frac{k_A + k_D}{k_A + k_D + k_C} \doteq \frac{k_A + k_D}{k_C} \doteq 1,6 \cdot 10^{-4}.$$

Približný výpočet veľkosti efektívneho povrchu F použitej vzorky CaCO_3

Nakolko hodnoty φ sú zanedbateľné, možno F počítať zo vzťahu

$$F = \frac{dN/d\tau}{k_A},$$

kde $dN/d\tau$ je počet molekúl CO_2 , unikajúcich z povrchu F v časovej jednotke počas rozkladu použitej vzorky CaCO_3 . Dosadením príslušnej hodnoty $dN/d\tau$, vypočítanej extrapoláciou podľa (1) pre $\tau = 0$, a konštanty k_A , vypočítanej zo vzťahu (17), dostávame pre dané teplotné rozmedzie $650 \div 750$ °C priemernú hodnotu

$$\bar{F} \doteq 720 \text{ cm}^2 \text{ g}^{-1}.$$

Ak zjednodušene predpokladáme guľový tvar častíc vzorky, potom ich efektívny priemer, vypočítaný z veľkosti $\bar{F}$, sa rovná približne $30 \mu\text{m}$. Každá efektívna častica rekarbonatizovanej vzorky je tvorená jadrom z CaO a vrstvou CaCO_3 .

ИЗМЕРЕНИЕ КИНЕТИКИ ТЕПЛОТНОГО РАЗЛОЖЕНИЯ УГЛЕКИСЛОГО КАЛЬЦИЯ НА СПИРАЛЬНЫХ ТЕПЛОВЕСАХ С ОПТИЧЕСКОЙ РЕГИСТРАЦИЕЙ

И. Прокс

Институт неорганической химии Словацкой академии наук,
Братислава

На измерение кинетики процесса на границе раздела фаз частиц CaCO_3 в течение их теплотного разложения под вакуумом оказывают влияния параллельно протекающие процессы — обжиг и рост зерен CaCO_3 и CaO , диффузия CO_2 , передача теплоты, образование и рост зародышей и медленное откачивание образующегося CO_2 .

Устранение всех этих одновременно протекающих процессов, или их влияния на разложение CaCO_3 , часто кладет на измерительное устройство противоположные требования.

Кинетика процесса на границе раздела частиц CaCO_3 в течение их разложения изучалась в температурном диапазоне от 654° до 756° на термовесах с кварцевой спиралью и оптической регистрацией, позволяющей отсчет веса с точностью $\pm 25 \mu$. Применялись малые навески (около 6 мг) очень чистого CaCO_3 с большой эффективной поверхностью, увеличенной и активированной перед самым измерением рекарбонатацией CaO .

Постоянная температура в течение разложения поддерживалась вращением и, вертикальным колебанием кварцевой трубки, помещенной между кварцевой кюветой и стеной печи.

Вычисленное значение порядка формального уравнения разложения рекарбонатацией полученного CaCO_3 близка величине $2/3$. Константы этого уравнения вычислились из изменения веса образца со временем, исправленного относительно непрореагированного окисного ядра частиц.

Расчетом доказалось, что измеренная энергия активации процесса на границе фазового раздела в течение разложения CaCO_3 под вакуумом ($42\,000 \pm 1100 \text{ кал}$) равна, в рамках ошибок измерения, энергии активации термической диссоциации CaCO_3 . Эта величина применялась для расчета соотношения поверхностных мольных долей CaO^* (активной окиси кальция) и CaCO_3 , а также, значений констант скоростей частичных реакций, протекающих на границе фазового раздела в течение разложения CaCO_3 под вакуумом. Поверхностная мольная доля φ активного CaO^* в углекислой фазе имеет в равновесии, в температурном диапазоне от 750 до 850° , величину порядка 10^{-5} , которая с температурой изменяется незначительно. При постоянной температуре зависит φ от парциального давления CO_2 .

Значение эффективной плоскости примененных рекарбонатизованных образцов составляет приблизительно $700 \text{ см}^2 \text{ г}^{-1}$.

Preložil M. Fedoroňko

DIE MESSUNG DER KINETIK DER WÄRMEZERSETZUNG
VON CALCIUMCARBONAT MITTELS EINER THERMOWAAGE MIT
EINER QUARZSPIRALE UND OPTISCHER REGISTRIERUNG

I. Proks

Institut für anorganische Chemie der Slowakischen Akademie der Wissenschaften,
Bratislava

Die Messung der Kinetik des Vorganges an der Phasengrenze der CaCO_3 -Teilchen im Verlaufe ihrer Wärmezersetzung im Vakuum beeinflussen die parallel verlaufenden Prozesse — das Sintern und das Kornwachstum von CaCO_3 und CaO , die Diffusion von CO_2 , die Wärmeleitung, die Keimbildung und das Keimwachstum und das nichtgenügend rasche Abführen des CO_2 .

Die Ausschaltung aller dieser gleichzeitigen Vorgänge, respektive ihres Einflusses auf die Zersetzung von CaCO_3 , stellt oft widersprüchliche Anforderungen an die Anordnung der Messungen.

Die Kinetik des Vorganges an der Phasengrenze der CaCO_3 -Teilchen während ihrer Zersetzung verfolgte man im Temperaturbereich von $654\text{--}756\text{ }^\circ\text{C}$ mittels einer Thermo- waage mit einer Quarzspirale und optischer Registrierung, die ein Ablesen des Gewichtes mit Genauigkeit von $\pm 25\ \mu$ gestattet. Man verwendete kleine Einwägungen (cca 6 mg) von sehr reinem CaCO_3 mit großer effektiver Oberfläche, die vergrößert und aktiviert wurde kurz vor dem Messen durch Rekarbonatisieren von CaO .

Die konstante Temperatur während der Zersetzung wurde durch Rotation und senk- rechtes Schwingen der Quarzröhre, die zwischen der Küvette mit der Probe und der Ofenwand angebracht ist, aufrecht erhalten.

Die berechnete Ordnung der formalen Gleichung der Zersetzung des durch Rekarbo- natisierung gewonnenen CaCO_3 ist nahe zu $2/3$. Die Konstanten dieser Gleichung wurden aus zeitabhängigen Änderungen des Probengewichtes berechnet und korrigiert im Bezug auf den Anteil der nichtreagierten Oxidkerne der Teilchen.

Durch eine Berechnung bewies man, daß die gemessene Aktivationsenergie des Vor- ganges an der Phasengrenze während der Zersetzung des CaCO_3 im Vakuum ($42\ 000 \pm \pm 1100\ \text{cal}$) gleich ist — im Rahmen der Messungsfehler — der Aktivationsenergie der thermischen Dissoziation von CaCO_3 . Diesen Wert benützte man zur Berechnung des Verhältnisses der Oberflächenmolbrüche des CaO^* (des aktiven Kalziumoxids) und des CaCO_3 , sowie auch zur Berechnung der Geschwindigkeitskonstanten der Partialreaktionen, welche an der Phasengrenze während der Zersetzung von CaCO_3 im Vakuum verlaufen. Der Oberflächenmolbruch φ des aktiven CaO^* in der Karbonatphase hat im Gleichgewicht im Temperaturbereich von $750\text{--}850\text{ }^\circ\text{C}$ den größenordnungsmäßigen Wert 10^{-5} , welcher sich mit der Temperatur nur wenig ändert. Bei konstanter Temperatur ist φ vom Partial- druck des CO_2 abhängig.

Die Größe der effektiven Fläche der angewandten rekarbonatisierten Proben beträgt beiläufig $700\ \text{cm}^2\ \text{g}^{-1}$.

Preložila V. Šašková

LITERATÚRA

1. Hüttig G. F., *Monatsh. Chem.* **85**, 365 (1954).
2. Hüttig G. F., Heinz H., *Z. anorg. Chem.* **255**, 223 (1948).
3. Kappel H., Hüttig G. F., *Kolloid-Z.* **91**, 117 (1940).
4. Hyatt E. P., Cutler I. B., Wadsworth M. E., *J. Am. Ceram. Soc.* **41**, 70 (1958).
5. Šplíchal J., Škramovský S., Goll J., *Coll. trav. chim. tchécoslov.* **9**, 302 (1937).
6. Wakefield A., Tyner M., *Ind. Eng. Chem.* **42**, 2117 (1950).
7. Wuhrer J., *Chemie-Ingenieur-Technik* **30**, 19 (1958).
8. Britton H. S., Gregg S. J., Winsor G. W., *Trans. Faraday Soc.* **48**, 63 (1952).
9. Cremer E., Nitsch W., *Tonind. Z.* **83**, 579 (1959).
10. Cremer E., Nitsch W., *Z. Elektrochem.* **66**, 697 (1962).
11. Ingraham T. R., Marier P., *Canad. J. Chem. Eng.* **41**, 170 (1963).
12. Hedín R., *Investigations of the Burning Processes*, 17. Svenska Forskningsinstitutet för cement och betong, Stockholm 1962.
13. Haber V., Rosický J., Škramovský S., *Silikáty* **7**, 95 (1963).
14. Cremer E., Allgeuer K., Aschenbrenner W., *Radex Rundschau* 494 (1953).
15. Centnerszwer M., Bruzs M. B., *Z. phys. Chem.* **115**, 365 (1925).
16. Slonim Ch., *Z. Elektrochem.* **36**, 439 (1930).
17. Jesin O. A., GeId P. V., *Fizičeskaja chimija pirometallurgičeskich processov I*, 414—419. Metallurgizdat, Sverdlovsk 1962.
18. Bretsznajder S., *Roczniki Chem.* **31**, 1255 (1957).
19. Zawadski J., Bretsznajder S., *Z. Elektrochem.* **41**, 215 (1935).
20. Garner W. E., *Chemistry of the Solid State*, 224. Butterworths Scientific Publications, London 1955.
21. Hashimoto H., *Kogyo Kagaku Zasshi* **64**, 1166 (1961).
22. Frenkel J. I., *Kinetische Theorie der Flüssigkeiten*, 5. VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin 1957.
23. Polanyi M., Wigner E., *Z. phys. Chem.* **139**, 439 (1928).
24. Hashimoto H., *Kogyo Kagaku Zasshi* **64**, 1162 (1961).
25. Tagawa H., Sudo F., *Kogyo Kagaku Zasshi* **61**, 946 (1958).
26. Ingraham T. R., Marier P., *Canad. J. Chem. Eng.* **42**, 161 (1964).
27. Kingery W. D. (Editor), *Kinetics of High Temperature Processes*, 298. The Technology Press of Massachusetts Institute of Technology and J. Wiley a. Sons, Inc., Chapman a. Hall, Limited, New York—London 1959.
28. Proks I., *Kandidátska dizertačná práca*, SAV, Bratislava 1962.
29. Andrussow L., *Z. phys. Chem.* **116**, 81 (1925).
30. Liška M., Súkromné oznámenie.
31. Hering O., *Z. Krist.* **110**, 145 (1958).
32. Shannon R. D., *Trans. Faraday Soc.* **60**, 1902 (1964).
33. Schroeder R. A., Weir C. E., Lippincott E. R., *J. Chem. Phys.* **36**, 2803 (1962).
34. Dedmann A. J., Owen A. J., *Trans. Faraday Soc.* **58**, 2027 (1962).

Do redakcie došlo 30. 6. 1966

Adresa autora:

Inž. Ivo Proks, CSc., Ústav anorganickej chémie SAV, Bratislava, Dúbravská cesta.